

“Les sardanes de Joan Manén respiren noblesa de sentiments, una equilibrada estructura formal i un gust quasi sensual per les combinacions tímbriques i colorístiques”

oriol martorell

Joan Manén

II.1

sardanes per a cobla

cobla de cambra de catalunya

direcció: Jordi Molina

Joan Manén i Planas (1883—1971)

“Les sardanes de Joan Manén respiren noblesa de sentiments, una equilibrada estructura formal i un gust quasi sensual per les combinacions tímbriques i colorístiques”

oriol martorell

Coincidint amb la ferma arrancada de les activitats de l'Associació Joan Manén acordarem ambdues entitats de col·laborar de cara a l'edició discogràfica de les sardanes per a còpia que figuren dins el catàleg de l'obra del mestre. Una activitat dins dels objectius de l'Associació Joan Manén i que, referint-se a un compositor destacadíssim, s'inclou també en el camp d'actuació de Músics per la Còpia. Una actuació que comprèn tant el treball de recerca de l'obra com la promoció i divulgació del citat patrimoni en concerts i enregistraments.

Els apunts biogràfics que conté aquest llibret, realitzats per Jaime del Blanco, de l'Associació Joan Manén, us permetran d'entrar en el coneixement de la fecunda i dilatada vida artística d'aquest català internacional que excel·lí tant com a violinista com a compositor i quina obra encara no ha merescut el reconeixement que la seva qualitat mereix.

Des del món de la música escrita per a còpia, en aquest cas de les sardanes, aquest treball aporta la nostra contribució enregistrant, ultra les tres abastament popularitzades, vuit més que

no mereixien, de cap manera, la seva escassa o nul·la difusió.

Músics per la Còpia i Associació Joan Manén

Joan Manén i Planas va néixer un 14 de març a l'antic carrer dels Mercaders de Barcelona. Era l'any 1883, l'ambient de prosperitat industrial, econòmica i social de Barcelona del darrer mig segle havia afavorit el ressorgiment de la cultura; es promovia la projecció internacional de la ciutat amb fires i exposicions universals. Jacint Verdaguer guanyava els Jocs Florals amb *l'Oda a Barcelona*. Manén va venir al món en aquest moment, en aquesta època daurada per a la cultura catalana.

La família Manén procedia d'una nissaga d'industrials sabadellencs, que des de feia dècades es dedicava al comerç tèxtil. El seu pare, Joan Manén Avellán, melòman i pianista aficionat però solvent, de seguida va descobrir aptituds musicals en el seu fill i les va potenciar al màxim. La formació musical del nen Manén comença, als tres anys, amb l'aprenentatge del llenguatge musical. Per mitjà d'un sistema casolà feia servir el joc dels escacs per aprendre la solfa i situar les notes als teclats dels pianos i harmòniums que corrien per la casa; tot això, potenciat amb l'assistència a concerts, recitals i representacions d'òperes i sarsueles del moment.

Portat pel sentit pràctic i la visió comercial, el pare va redirigir la formació del petit pianista cap a la pràctica del violí, portant a casa tot un catàleg de professors que trobà en les diferents orquestres de la ciutat; entre ells Vicenç Negrevernís i Clemente Iburguren. El petit violinista aprèn ràpid i el trobarem l'any 1892 iniciant la seva carrera com a nen prodigi per tota la geografia espanyola, compartint cartell amb el guitarrista Tàrrega a Sabadell, amb el jove Pau Casals a Barcelona o anant a tocar a Madrid per a la Infanta Isabel de Borbó i la Reina Maria Cristina, de qui arribaren a refusar una beca d'estudis per anar a Bèlgica.

A partir d'aquest moment i en el transcurs de pocs anys inicien dues gires per Amèrica. La primera els portarà a l'Argentina i a l'Uruguai i, en vista de l'èxit obtingut, els Manén decideixen tancar el negoci familiar i dedicar-se en ple a la música. Actuen a Cuba, Mèxic i Nova York (on comparteix cartell amb Eugène Ysaie al Carnegie Hall), Guatemala, El Salvador, Costa Rica, Panamà i Venèçuela.

De retorn a Barcelona després de la gira americana, prenen el camí d'Europa. És al voltant

d'aquests anys quan el jove Manén és conhortat pel seu progenitor a iniciar-se en el fet compositiu, realitzant en primer lloc alguna transcripció dels èxits musicals del moment i posteriorment peces inspirades en aquest estil espanyolista o alhambrista (*Romancita, Estudi de Concert, Enyorança, Concert en Mi menor, Scherzo Fantastique, Petite Suite Espagnole...*) que acostumava a signar amb diversos pseudònims, és possible que per prudència comercial. Són nombrosos els intents compositius en el transcurs de les gires, la majoria infructuosos o com Manén els anomena "composicidís". Aquests primers intents representen la seva escola, tant a nivell compositiu com també tècnic. Li suposaven nous reptes en la pràctica violinística i l'ajudaven a desenvolupar nous recursos. Val a dir que algunes d'aquestes obres primerenques foren editades per Simrock.

En arribar a Berlín tenen l'oportunitat de conèixer a Otto Goldschmidt, agent de Sarasate, que els ajuda a introduir-se en l'ambient musical alemany. És així com Manén té l'oportunitat de tocar amb la Filharmònica de Berlín i posteriorment oferir diversos recitals per Alemanya, i fins i tot

substituir a Fritz Kreisler en un concert el 1899.

Els anys 1903 i 1904 són clau en la vida del Manén compositor i violinista: estrena dues òperes al Gran Teatre del Liceu, *Giovanna di Napoli* i *Acté*, a principis i finals del 1903 respectivament. En la primera, el llibret era de Maurice Chassang, però en la segona és del propi Manén, que inicia així la seva èria literària; des de llavors tots els textos de les seves obres sortiran de la seva pròpia ploma. Arribarà a escriure les seves memòries en tres volums (*Mis experiencias*), un tractat de tècnica violinística, un llibre de relats, un recull d'articles i un diccionari de músics.

L'any 1904 ofereix en concert les Variacions *God Save the Queen* de Paganini amb gran èxit i comença a rebre infinitat de contractes i durant una dècada el portaran a tocar als millors auditoris de tot Europa. Es relaciona amb els millors músics del moment com ara Max Bruch, Sarasate, Saint-Saëns, Leopold Auer, Colonne, Nikisch, Lohse, d'Albert, Busoni, Weingartner, Puccini, Fauré, Dvòrak entre d'altres. És en aquesta època on comença a estrenar les seves obres de gran format a Alemanya i té

l'oportunitat de donar-se a conèixer com a compositor. La seva Simfonia *Nova Catalònia* i l'òpera *Acté* tenen molt bona acollida per part del públic teutó, així com la simfonia *Juventus* i les *Variacions Tartini*, l'obra més ambiciosa a nivell violinístic del català. La crítica l'arribà a qualificar del Richard Strauss espanyol.

Amb l'adveniment de la Primera Guerra Mundial a l'estiu de 1914, li són cancel·lats tots els concerts per Europa i es veu obligat a tornar a Espanya, on oferirà concerts per tota la geografia peninsular. Amb l'Enric Granados interpreta la integral de les sonates de Beethoven l'any 1914, poc abans de la tragèdia del Sussex. Passada la Gran Guerra, i abans de la Guerra Civil Espanyola, Manén reprèn les gires com a virtuós itinerant però sense abandonar el fet compositiu; així, als anys vint compaginant amb la segona gira pels Estats Units revisa la seva òpera *El camí del sol* que finalment rebatejarà com a *Heros*. També d'aquest moment són diverses obres de cambra i vocals com ara el Quintet *Lui et Elle*, la *Balada*, la *Fantasia-sonata* per a guitarra (un encàrrec d'Andrés Segovia) i el *Concerto da camera*. Als anys trenta, trobem

Manén tocant per tota la geografia europea, Polònia, Txecoslovàquia, Àustria, Alemanya, Romania, Hongria, Àustria, Txecoslovàquia i Suïssa.

Després de la Guerra Civil Espanyola, durant la qual fa un breu retir dels escenaris per dedicar-se a la redacció de les seves memòries i a la composició, comencem a trobar les seves obres de maduresa com ara el tríptic *Don Juan*, la que serà la seva obra pòstuma, doncs no es va arribar a estrenar mai. És durant el transcurs de la Segona Guerra Mundial que la història es repeteix i li són cancel·lades les contractacions europees. Després d'una

estada a Portugal, tornem a trobar al mestre a Barcelona, participant en nombrosos concerts i estrenant el seu *Concert no. 3 "Ibèric"* per a violí i orquestra, el *Concert per a oboè*, el *Concert per a violonçel* (estrenat per Gaspar Cassadó a Roma). És en aquestes obres on Manén defineix el seu estil que encunyà com a *iberisme musical*. Durant aquests darrers anys també realitza recitals a diferents localitats catalanes on li reten homenatge i li són interpretades les sardanes per les cobles locals.

Manén va dedicar els darrers anys de la seva vida a la promoció d'un auditori a Barcelona, l'Auditorium Joan Manén. Fruit dels seus contactes internacionals, havia aconseguit els plànols del Lincoln Center de Nova York i pretenia dotar la ciutat d'un auditori de primera categoria. Aquesta sala, però, no es va arribar a acabar mai per falta de pressupost i li suposà molts disgustos en els seus darrers anys. Es pot suposar que Manén volia estrenar-hi el *Don Juan*, però ens va deixar el juny del 1971, sense que aquesta obra colossal veiés la llum.

Jaime del Blanco

L'objectiu d'aquest treball discogràfic era l'enregistrament de la producció que el mestre dedicà a la forma sardana dins l'ampli ventall formal en el que expressà la seva creativitat musical. Tal com ens senyala Jaime del Blanco

en el seu magnífic treball d'aproximació biogràfica a la figura del mestre Manén, trobem un catàleg que abasta des de les obres cambrístiques a les dedicades al virtuosisme del seu instrument, el violí, i des de les obres de caire simfònic i concertístic a unes importants creacions per a l'escena amb òperes que culminen en l'impressionant projecte de *Don Juan* que quedà inconclús.

Manén, com bastants dels importants compositors catalans que varen ser actius en amplis camps de la composició durant la primera meitat del segle passat (Joan Lamote de Grignon, Enric Morera, Eduard Toldrà, Pau Casals, Enric Casals i Joaquim Serra, entre d'altres) conreà també la composició de sardanes, omplint el nostre patrimoni musical amb unes quantes obres d'una vàlua musical indiscutible.

Un cop realitzada la recerca dins els àmbits al nostre abast podem confirmar amb seguretat els títols de 13 sardanes, 11 de les quals figuren, com a materials corresponents a les parts de cobla, a l'Arxiu que actualment posseeix la nostra entitat Músics per la Cobla i quin fons és el resultat de la fusió de varis arxius existents des

de fa quasi 90 anys a l'àrea de Barcelona. Els materials dels que hem pogut disposar sols han estat les parts de cobla, sense que poguéssim accedir a cap partitura general. Tampoc ens ha estat possible datar les sardanes, podent, únicament i en alguns casos donar idees aproximades. Dins l'arxiu general de l'obra del mestre al que l'Associació Joan Manén té accés no s'hi han pogut trobar més materials, però si algunes dades que, per provenir del catàleg oficial que el secretari del mestre realitzà en els darrers deu anys de la vida de Manén, enriquiran el contingut d'aquest document.

Davant les circumstàncies s'ha decidit realitzar l'estudi i posterior edició digitalitzada de les onze sardanes i el seu posterior enregistrament. Ultra aquestes onze sembla que es poden confirmar dues sardanes més, escrites per a cobla: *Presentació i Figuerenca*. S'ha de fer constar, però, que Manén va glossar la forma sardana de forma lliure en el segon moviment, titulat *Sardana* del seu *Concerto da camera per a violí i orquestra* Op. A-24.

Amb les onze sardanes enregistrades en podríem

fer dos blocs; el de les que han estat bastant o molt divulgades com és el cas de: *El cavaller enamorat*, *Camprodon* i *Manresana* i les altres: *L'alegre companyia*, *Cap a Núria falta gent*, *Esperançant*, *Gironina*, *Joia d'infants*, *La menuda entremaliada*, *Pàtria* i *Sardana tràgica*, que en aquests darrers cinquanta anys rarament han estat interpretades i, segurament, mai enregistrades.

Joan Manén escriu aquestes sardanes dins el període que, suposadament, va des de la primera dècada del segle fins just abans de la Guerra Civil espanyola. Una època de fecunda activitat creativa i que correspon a la maduresa tècnica i expressiva dels 40-50 anys d'edat. Ens trobem davant d'obres en les que dedica a la forma musical sardana els seus amplis coneixements compositius emprats ja en obres d'ampla volada simfònica. Les sardanes les basteix molt diversament pel que fa a la línia melòdica, des de la simplicitat i el lirisme a *El cavaller enamorat* (amb una versió cantada sobre un text del mateix Manén; com farà amb els llibrets de les seves òperes) fins a la melodia desenvolupada al màxim de *Sardana tràgica*. En altres empra melodies populars, amb l'exemple excels de

Camprodon i també a *Joia d'infants*, *L'alegre companyia* i *Cap a Núria falta gent*. Els seus coneixements d'harmonia el porten a fer modulacions potents i els d'orquestració li fan endegar la instrumentació per a cobla amb eficàcia i efectisme, com és el cas de *Manresana* i *Gironina*, especialment.

Pel que fa al caràcter de les seves sardanes hi trobem des de l'èpica de *Pàtria* fins a l'extrem oposat dels *scherzi* (jocs) presents a *L'alegre companyia*, on glossa les facècies de dos companys beguts i, també, a *La menuda entremaliada*, una sardana "reversa", tota una filigrana d'invenció melòdica i instrumental.

Amb la intenció d'abocar en aquest document el màxim sobre aquestes sardanes i sense donar informació que no sigui contrastada al 100% creiem convenient, però, de dir que *El cavaller enamorat* és anterior al 1916 car en aquell any ja va ser enregistrada en disc de pedra. *Camprodon*, *Joia d'infants* i *Pàtria* són anteriors a 1907. Veureu que als crèdits d'aquest enregistrament al costat dels títols de les sardanes enregistrades no hi figura cap data.

Pel que fa a la sardana *Pàtria*, Manén la va escriure originalment formant part de la sarsuela que portava per títol *Lo suplici de Tàntalo*, escrita i estrenada a Barcelona el 1900 al Teatre Principal. En aquesta primera versió, orquestral, la sardana portava per títol *Al partir*. Degut a l'èxit que assolí formant part de la sarsuela, Manén decidí fer-ne una versió per a cobla.

Joan Manén a Camprodon el 1913

els músics de l'enregistrament

per a l'enregistrament efectuat durant els dies 2 i 3 d'abril de 2012 a l'auditori pau casals de sant salvador d'el vendrell, de les 11 sardanes del mestre JOAN MANÉN i PLANAS contingudes en aquest CD, la COBLA DE CAMBRA DE CATALUNYA dirigida pel mestre JORDI MOLINA ha comptat amb els intèrprets següents:

flabials Bernat Castillejo i Jordi Figaró.

tibles Jordi Campos, Lluís Coll, Jordi Feliu, Oriol Oller, Salvador Parés i Carles Santiago.

tenores Jordi Guixé, Marc Isan, Ferran Miàs, Xavier Molina, Josep Antoni Sánchez i Àlex Vila.

trompetes Ramon Figueras, Jordi Gil, David Hidalgo, Carles Martí, Gabriel Prieto i Roger Santiago.

trombons i fiscorns Ramon Casanovas, Miquel Castro, Jordi Giménez, Josep Maria Guinart, Moisès Hidalgo, Eduard Prats, Francesc Sala i Salvador Salla.

contrabaixos Agustí Pedrico i Francesc Saladrigues.

